

marife

dini araştırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 18 • sayı / issue: 1 • yaz / summer 2018

ARAŐTIRMA
Research

İftira Bir “Kötülük”tür ve “İnsanlık Suçu”dur!

Nurten Kiriş Yılmaz

Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Felsefe Bölümü Sistemantik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı
nurtenkiris@sdu.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0002-9024-5284>

Mevlüt Albayrak

Prof. Dr., Hitit University, Divinity Faculty
Felsefe Bölümü Sistemantik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı
mevlutalbayrak@sdu.edu.tr | <https://orcid.org/0000-0001-5967-6783>

Geliř Tarihi / Received: 02.05.2018 • Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 23.06.2018

Öz

Kötülük nedir? Bu, yüzyıllardır sorulagelen bir sorudur. Düşünce tarihinde kendine güçlü bir yer bulan, özellikle teolojinin üzerinde çalıştığı Tanrı eksenli sorulan bu soru, içinden çıkılmaz cevap verilemez bir hal aldığına bile, düşünürler onu çözmek için girişimde bulunmaktan kaçınmamışlardır. Öte yandan Tanrı eksenli bir kötülük sorununun çözümündeki başarısızlıklar tam anlamıyla kavrayamadığımız bir alana ait olduğu içinbelki mazur bile görülebilir. Peki, ya günlük yaşamda her gün karşılaştığımız, el sıkıştığımız, selam verdiğimiz, tebessüm ettiğimiz, sevincimizi, derdimizi kısacası hayatımızı paylaştığımız insanların ekseninde bu soruyu soracak olursak ne tür bir cevap verebiliriz? Burada bilgimizin gücünü aşan, kötülük yapma gerekçesini anlayamadığımız bir alandan bahsetmiyoruz. Burada bahsettiğimiz alan bizzat bizim ürünüümüz olan, içinde yaşadığımız, kendimizin belirlediği çevredir. Kendi çevremizde bizzat insan eliyle yapılan “kötülük nedir?” sorusu, günlük yaşam deneyiminde kötü olan kişinin kendisinin de becerikli bir şekilde cevaplayabildiği ve öteki üzerinden tanımladığı bir eyleme biçimini açığa çıkarmaktadır. Üstelik kötülüğün açığa çıkışı bile bizim içsel deneyimimizden hareketle olur, biz onu ancak bize bir şey çarptığında fark ederiz ve içselleştirerek izini süreriz. Bu çalışmanın konusu buradan hareketle iki aşamadan oluşmaktadır. İlki, insan eliyle yapılan, yaşadığımız ve bizzat kendimizin kurduğu çevremizde oluşan kötülüğün ne olduğunun sorgusudur. İkincisi ise, iftira ve gybetin araç olarak kullanılması suretiyle ortaya çıkan kötülüğün, şiddete kadar giden çizgisi ve sıradanlaşmasının nasıl bir insanlık suçu haline geleceğidir. Anahtar Kelimeler: İftira, Kötülük, Kötücüllük, Korsanlık, Arendt.

Slander is an “Evil” and Crime Against Humanity

What is evil? This is a question that has been asked for centuries. This question which finds itself a strong place in the history of thought, especially when it’s God-centered on theology, even when it becomes impossible to answer, thinkers did not avoid trying to solve it. On the other hand, because the failures in the solution of the problem of God-centered evil belong to an area that we cannot fully understand, this might be excusable. But then, what kind of answer can we give if we ask this question with regard to people we handshake, greetings, smiles, our love, our friendship, and the people we share our lives with every day in our everyday life? Here, we do not talk about an area beyond our power of knowledge, where we can not understand there a son for doing evil. The area we are talking about here is our own product, the one we live in, the one we define ourselves. What is the evil done by man in this environment that we have created? The question of what is evil, that the person who is evil in his daily life experience can answer himself in a

competent manner, opens up a form of action which he defines through the other. Moreover, even the manifest of evil will come forth from our inner experience, we only notice it when we hit something and we inscribe it. The theme of this study is two steps from here. The first one is the question of what is the evil that is made by human hands, that we have experienced, and that we have formed in our own circle. These condone is how the evil that arises as a result of the use of slander as a means of slander, as the line of violence and banality will become a crime of humanity.

Keywords: Slander, Evil, Wickedness, Piracy, Arendt.

Atf / Cite as

Yılmaz, Nurten Kiriş -Albayrak, Mevlüt, "İftira Bir "Kötülük"tür ve "İnsanlık Suçu"dur!", *Marife*, 18/1 (2018): 23-38.

Giriş

İftira bir kötülüktür ve insanlık suçudur. Onu burada neden olduğu birçok farklı betimleme altında ele alacağız, ancak her bir adlandırmanın tek ortak noktası hepsinin kötü, kötülük, şiddet, korku ve zulüm başlıkları altında sınıflandırılabilir olmalarıdır.

İnsanın insanla ilgili yaşadığı sorunlar, genelde bir hukuk sorunu olarak ele alınmakta, ahlaki alandan soyutlanarak sıradanlaştırılmaktadır. "Modern dünya tasavvuru" adı altında konumlandırılan birçok eyleme biçimi, insanın kendi yapıp etmelerini değil de, bu tasavvurun neden olduğu durumlara bağlı olarak insan ve insanlık sorgulaması yapmaya çalışmaktadır. Ancak bir olgu rolü içinde bu tasavvurun kendi varlık durumunu, gerçek hayat ve hakikat diye sunmakta büyük oranda başarılı olduğunu da onaylamak gerekmektedir. Her şeyin görüldüğü ve her şeyin belirlediği bir dünya tasavvuru, bireysel varlık öykülerinde ilke olarak varlık bulmaktadır. Kötü ya da kötülüğü görünür kılan eyleme biçimlerinin görünürlüğünün sıradanlaşması bu varlık bulma ilkesiyle açıklanabilir.

İftira Bir "Kötülük"tür ve "İnsanlık Suçu"dur!

Başlıktaki "insanlık suçu" olarak kötülük adlandırmasının Arendt'i çağırıştırdığını baştan kabul etmek gerekmektedir. Böyle bir başlık, salt akademik endişelerden kaynaklı değildir. Arendt'in tanımladığı şekilde kötülüğü ele aldığımızda, kötülükle, bir insan(lar) eliyle bana/bize ve sevdiğimizimize çarpmış olması ve bu yolla da şahsımız üzerinden bir deneyime dayalı sorunların doğması olarak karşılaşılmaktadır. Bu makale ya da deneme, önemli konu alanlarından biri olan kötülük probleminin ele alındığı özellikle Tanrı eksenli kötülük türlerinden değil, insan eliyle bilinçli olarak yapılan ve kendisi dışındaki insanların başarısına, mutluluğuna, huzuruna tahammül gösteremeyen insanlık düşmanı bir kötülük türünden, daha doğrusu Arendt'in tanımladığı yeni bir suçtan bahsetmektedir.

Burada suça kadar gelen aşamalar şu şekilde ilerler; öncelikle suç, kirliliğin görünür olmasıdır. Kirin ortaya çıkması, gybet ve iftira atma gibi bir kötü eyleme biçiminin sergilenmesiyle olmuştur. Bu noktada kir, dilin kendisini açık etmeden/göstermeden bir amaca dönüştürme durumunun adı olmuştur. Dil ile ortaya konan gybet ve iftira artık kirdir, kirin adıdır. Olmayan bir şeyi kendi "sövgüsü"ne dayandırarak bir hükme dönüştürme biçimi olarak gybet ve iftira birbirini tamamlayan iki farklı adlandırmadır. Öteki adını alabilecek birini, gerçek

anlamda değersiz kılmaya çalışan bir ötekine dönüştürmek anlamında her ikisinin de özü aynı şeyi var eder. “Arkadan herkesin aleyhinde söz söyleyen, çekıştiren,”¹ gıybetçi ve iftiracı kişi, eyleyen olarak kendisini sonuca odaklandıran birini tanımlar. Arkadan söz söyleyen olarak o, göze ulaşmadan sadece kendi gözüyle kötülüğünü aşama aşama izlemekten zevk durumu yaşar. Gıybet edilen ve iftiraya uğratılan kötülenendir, buna göre de o, “fenalığı istenen”dir.

Gıybet ve iftira hayatı yaşanmaz kılan en büyük kötülük yapma biçimlerinden biridir, ne salt teolojinin, ne hukukun, ne siyasetin, ne toplumun alanıdır, o bir bütün olarak varlık ve ahlak alanının konusudur. Gıybetçi ve iftiracı, yüzşüz ve gözşüzdür. Bu yüzşüz olma durumunda aracı olan dil, kötülüğün de aracı olur. Orada gerçeklik değıil, iftiracı ve gıybetçinin karşısında olmayanın adıyla, kendi içsel dünya yaşam deneyimini açığa çıkardığı durum vardır.

Kötülük kökeninde iftira etmeyi bir “insanlık suçu” olarak tanımlamayı denediğimiz bu çalışma, bir başa gelme durumunun metne dökülmesinden hareketle ele alınmıştır ancak yalnızca bundan ibaret değıildir. Burada bunun ötesinde kötü bir dilin ve elin kendisinden umulabilecek bir tavır alışının, kötülüğün herhangi bir başlığı altında sınıflandırılmadan, her yerde karşımıza çıkacak boyutta hayatın ve insan olmanın tam da karşılığı olduğu betimlenmeye çalışılacaktır. Çünkü, bu durum, bana/bize musallat olması ve sevdiğimizi hedef alması bir yana, bireysel bir tecrübe varlığı olarak, üzerine düşünmeye ve öznel de olsa sorular sormaya açıktır. Arendt’in ifadesiyle söyleyecek olursak, “bir fenomen bana [bize] çarptığı için,”² ya da bir başa gelme durumundan dolayı bu soruna cevap aramaya kendimizi sorumlu hissetmeliyiz ve bireyselden hareketle bu kötülük türüne genel bir bakış getirmeliyiz.

Buradaki önemli noktalardan biri bu anlamda kötülüğün, uzaktan gelen bir eyleme biçimi olmadığıdır. Bu türden kötülük Türkçe deyişle, “taş yakından gelir,” sözüne uygun bir eylemedir. Kötülük, yakınından dışını gösterecek ve belki de bağırarak bir “fenomene” dönüşecek olaydır. Yani kötülük, yanımda, yakınımda, aynı mekanı paylaştığım insan ya da insanlardan gelir. Uzaktan olanın ya da tanımadığın yerden gelenin etkisi, birincisine göre daha sınırlı ve daha az yıkıcıdır ama yakından yapılan kötülük koynumuzda beslediğimiz dostun, yılan çıkmasıdır ve varlık alanımıza aldığımız kişiler olduğu için uzaktan olan kötülüğe göre sınırları neredeyse yoktur ve yine uzaktan olan kötülüğe göre çok büyük bir yıkım yaşatır. Örneğın, Naziler Almandır ve o toplumda yaşayan Yahudiler ya da ötekiler de Almandır. Daha düne kadar Filistinlilerle birlikte yaşayan İsraililer birden komşularının korkulu rüyası olabilmişlerdir; çocuk, kadın, yaşlı demeden öldürmekten çekinmemişlerdir. Bosnalı Müslümanların başına gelenlerin müsebbibi, hemen yakınlarındaki komşularından başkaları değıildir. Ya da modern toplumda, günümüzde sizin hakkınızda yüzünü silerek arkanızdan kötü konuşanlar aynı apartmanda yaşadığınız komşularınız, meslektaşınız, yan

¹ Sami, Şemseddin, “Gıybet”, *Kamus-ı Türki*, TDK, Ankara 2015, s. 387.

² Arendt, bu ifadeyi Kant’a çağrışımıla kullanır. Arendt, Hannah, “Düşünmek ve Ahlaki Değerlendirmek,” *Cogito*, (Çev. Oğuz Tecimen), yıl 2017, sayı: 86, s. 157.

masanızda oturan iş arkadaşınızdır. Yani bize ve sevdiklerimize çarpan kötülük, aynı havayı, aynı mekanı, aynı zaman dilimini paylaştığımız ve aynı amacın 'failleri' olarak bir arada bulunduğumuz kişilerden gelmektedir. Bu kötülük yapanlar yakındandır ama yüzleri yoktur. Onlar başka araçlar ve enstrümanlar kullanarak yıkıcıdır. Kötülük ettikleri ötekinin yıkıldığını görmek onları başarılı kılmaya yeter belki ama bu aslında kötülük edenin güçsüzlüğünün ve korkaklığının göstergesidir. Tarih boyunca bu hep böyle olmuştur. Kabil'in attığı taş Habil'i öldürdüğü için yıkıcıdır. Ancak, asıl yıkım Kabil içindir. Çünkü bu durum Kabil'in güçsüzlüğünün ve korkaklığının nesneleşmiş halidir. Burada kötülük aracı olan taş, iftirada sözdür, dildir. Bu yalan sözün bir biçimi ya da formu yoktur, onun doğallığı bozulmuştur. Varlık alanımızda istemeyeceğimiz, yer vermeyeceğimiz ve bir başkası için de doğru bulmayacağımız bu doğallığı bozulmuş biçimsizlik/formsuzluk, doğru düşünceden kopmuş dilin akılsızlığıdır.

Doğallığı bozan şey, dilin akılsızlığıyla, karşınızda olmayan tarafından, yüz­süz bir tavır geliştirmektir. Gıybet ve iftira yakında olanın, yüzünü gizleyerek yüz­süz olması ve bir yandan da konuşacak yüze sahip olmamasıdır. Bu nedenle pek çok dini, hukuksal ya da toplumun düzenini sağlayıcı metinde özellikle iftira atma ve gıybet etmenin kötülüğünden bahsedilir. Örneğin Kur'an'da gıybet ve iftira, "ölmüş kardeşinin etini yemek,"³ kadar itici ve tiksinti veren bir olaydır. İftira durumu, suçu değil, "suçsuzu" imler. İftiracı suçlu olandır, bu nedenle suçunu dil aracılığıyla başkasına yakıştırır.⁴ İftiracı yalancıdır ve yalan uydurmak bir "zulüm"dür.⁵ Burada verilen referanslardan dolayı, bu tür bir betimlemeyi teolojik bir çabanın soyut ifadeleri olarak görmek yanlısına kapılmamak gerekir. Çünkü gıybet ve iftira salt teolojik bir adlandırma değil, hem hukuksal hem de bireysel hakkı ihlale uğrayan kişinin "özel durumunu hak etmediği bir biçimde araştırarak, "meydanda bulunmama"⁶ halini varmış gibi göstererek onun kötülüğü için uğraşmaktır. Gıybet eden ve iftira atan sinsidir ve kötüdür, eylemlerini bir göreve göre tanımlayarak ötekine kastetmektedir. Onun için öteki, sırf öteki olduğu için, kardeş ya da düşman olması fark etmeksizin "ölu eti yemek" herhangi bir sorun yaratmayacaktır. O, akıldan kopmuş dilini adeta bir silah olarak kullanarak şiddeti doğuracak ya da şiddete sebep olacaktır. Demek ki doğru düşünceden bağımsız olan dilin akılsızlığı şiddeti yaratmaktadır ve yarı başınızda kendinizi birden savunmada bulacağınız bir olguya dönüşmektedir. Dilin gücü ve yüceltici etkisi, kişinin kendini tanımlamasıyla ortaya çıkar, kötü bir dil kullanan kendini kötü olarak tanımlayandır ve bizzat dili aracılığıyla kendini açık ederek aşağıya çeker. Yusuf Has Hacib'in sözüyle, "kişiyi dil yüceltir, mutluluk verir; kişiyi dil ucuzlatır,

³ Öztürk, Mustafa, *Kur'an'ı Kerim Meali*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015, Hucurat Suresi -12, ayet 49.

⁴ Öztürk, *Kur'an'ı Kerim Meali*, Nisa Suresi- 4, ayet 112.

⁵ Öztürk, *Kur'an'ı Kerim Meali*, En'am Suresi-6, ayet 21.

⁶ Sami, Şemseddin, "Gıybet," s. 387.

başını götürür.”⁷ Burada “ucuzlat”ma, dilin akılsızlığıdır. İnsanı “yalan söz ucuzlatır.”⁸ İnsanın ucuzu, diliyle şiddeti yaratır.

Dili kullanarak şiddet yaratma bir kötülüktür.⁹ Kötülük nedir? sorusu, günlük yaşam deneyimimizde kötünün kendisinin de becerikli bir şekilde cevaplayabildiği ve öteki üzerinden tanımladığı bir eyleme biçimiyle özdeş bir soruna evrilmiştir. Kötülüğün aktif olarak belirgin olmasının ifadesi dilidir. Kötülük üzerine yazılan sayısız çalışmanın varlığı üzerine böyle bir konuda yazma endişesi olgusal bir duruma göndermede bulunur. Kötü her yerde ve kendi içinde her bir varlık ediminde yanı başınızdadır. O yüzünü göstermez, dili de karşınızda gözünüzün muhatabı olan bir dil değildir. Bu açıdan kötülük, insan teki açısından olduğu kadar, eylemin görünürlüğü açısından bir dehşet ve şiddet durumu var etme biçimidir.

Kötülük üzerine yazılan akademik yazılar, genelde bir felsefi sistemin tasvir ve tahlili, ya da bir filozof üzerinden problematik hale getirilerek tartışılan ve tenkide tabi tutulan yaşanmışlığa ya da yaşanabilecek olana dair bir konu olarak ele alınır. Genel bir sınıflandırmayla doğal ve ahlaki kötülük başlıkları altında ele alınan adlandırma, insan tekinin yaşanmışlığı üzerine örneklemelerde bulunsa da (Kant’ın Eyüp örneği) ve onu pek fazla genel bir perspektife sunmaz görünse de, aslında tümü ilgilendiren bir olayı betimler.

Kötü çok kolay yalan söyleyebilen; yaptığı her çarpık ve yanlış eylemi doğruymuş gibi gösterebilen dilin akılsızlığıdır. Türü ve formu her yerdedir. Kendisine karşı kurumsal, yasal ve hak ihlaliyle ilgili bir inceleme başlatıldığında, “beni çekemediler” diyebilecek ve hatta karşısındakine “eristik yöntemle” suç isnadında bulunabilecek kadar bencil bir formsuzluğa sahiptir.

Formsuzluk, dehşet ve korkudur. Dehşet, sadece bir dokunma değil, dilin arkasına sığınarak olmayanı varlık halinde dönüştürmenin ürkütücü görünendir. Kötülük problemini Batı ve İslam düşüncesi açısından ele aldığı makalesinde Çelik, “dehşet yer değiştirerek hâlâ devam etmektedir,” diye yazmaktadır.¹⁰ Dehşet, dil aracılığıyla, görünmez bir fısıltının arkanızdan ya da parmak ucundan hareketle sizi tedirgin ettiği, korkuya sevk ettiği bir yaşanma anları durumudur.

Kötülük bir “dehşet” midir? Dehşet, kavram olarak çok farklı tanımlamalar içerebilir. Türkçe düşünen olarak dehşet kavramına baktığımızda, “bir tehlike veya korkunç bir şey karşısında duyulan ürküntü, yıldı,” “olağanüstü şeyler karşısında şaşma anlatan sözcük,” gibi anlamlara gelmektedir. “Dehşetli,” dediğimizde de, “korku ve ürküntü veren” anlamı ile karşılaşırız. Yılgın olma durumu ise “morali bozulmuş, çökmüş” gibi anlamlara gelir.¹¹

⁷ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, (Çev. Ayşegül Çakan), T. İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018, 163. Beyit, s. 34.

⁸ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, 1326. Beyit, s. 117.

⁹ Žižek, Slavoj, *Şiddet*, (Çev. Ahmet Ergenç), Encore Yayınları, İstanbul 2018, s. 62-vd.

¹⁰ Çelik, Kevser, “Kötülüğün Felsefesi: Felsefi Tecrübeye Kötülük Sorunu ve Kötülüğü Haklaştırma Olarak Teodise,” *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 6, Eylül 2014, s. 156.

¹¹ Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara 2011.

Dehşet ve dehşetli olan her an her bir insanı kuşatan bir olgu olarak herkesin bir tür yanı başında sinsice ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan da dehşetli olan birden görünendir ve görüldüğü anda da çıktığı ve belirdiği yerde her şeyi negatif olarak etkileyen acıtıcı bir güç tanımlamasıdır. Dehşeti imleyen yanınızdan çıkan bir gölgenin gerçekliğinin farkına varmaktır. Buna göre de, yine kötülük yakınınızdan gelen adeta kendi gölgenizden çıkan bir eyleme biçiminin adı olmaktadır. Dehşet, şiddet, korku ve korkunç olma kaçınılmaz bir şekilde bir diğerini yaratan kötülük biçimleridir. Korkunç, “korku veren,”¹² bir durumu tanımlamakla kalmaz, onun nesnesiyle bir olay olarak şimdide taşınmasına yardımcı olur. Korku verme durumu, dehşetle birlikte bir şiddet durumudur ve hayata karşı tutarlı hareket etmeye karşı bir hareketsizlik durumu var eder. Şiddet şimdinin adıdır ve şimdide olanı sınırlar ve yok etmeyi amaçlar. Onun şimdisi, gelecek açısından ve onu da içine alan tek bir şimdidir. Bu açıdan şiddet, her bir anda şiddetin mağduru olan tarafın nedenini bilmeden ve beklemeden birden karşısına çıkan gölgedir. Burada kastedilen fiili anlamda şiddetten öte “şiddet”in bir olgu olarak herkesi kuşatan bir sıradanlık haline gelmesidir. Arendt, Engels’i referans göstererek, şiddetin “araçlara muhtaç” olduğunu kabul eder. Şiddet araçlarla varlık bulur. “Şiddete dayalı eylemin bizatihi esası, araç-amaç kategorisine dayalıdır.”¹³ Konumuz kapsamında insan teki açısından da araç, kendi özsel egosu ve tanımlanamaz olan olarak görünen ötekine karşı içinde beslediği öfke ve kindir. Öfke, kin ve günlük hayatın zorluklarından dem vurarak egosuna yenik düşen insanın mutluluk aracı olarak rasyonelleştirilebilir. Ancak bu duruma göre de şiddet “keyfilik ögesi taşır.”¹⁴ Keyfilik ögesinin ardında, insan olma serüveninde içsel bir beklenti olarak amaçlarına ulaşamama yetersizliğinin kavgası yer alır. Bu, bireysel arzuların tatmine kavuşturulamamasıyla ortaya çıkan kötülük biçimidir. Ancak bu arzunun doyum noktası ya da sınırı insan olmanın içsel ve onu belirleyen değerler alanıyla çizilebilir. İnsanda var olan “benim olmalı” isteği, başkasından önce ben’in doyumsuzluğunu tanımlar. Bu doyumsuz ben yüzünden bireysel olarak bir başkasına yapılan insan-insan ilişkisine bağlı kötülük, diğerinin yaşamında bir dehşet ve şiddet durumuna yol açabileceği düşüncesini, silikleştirir. Bu da artık, var olmayan biri olarak diğerini tanımlamak anlamına gelir. Böylece de üzerinde dehşet ve şiddet yaratılan ötekinin varlığı göz ardı edilir, adeta varlıktan koparılır.

Burada Hannah Arendt’i (1906-1975) izleyerek problemi biraz daha genelleştirmek mümkündür. Çünkü acıtan ve “dehşet” adını alan ve bize çarpan her ne ise o olan kötülük, her yerde ve her dönemde kendi adına bir gölge olarak varlık sergiler. Arendt, *Kötülüğün Sıradanlığı Adolf Eichmann Kudüs’te* adlı kitabında yaşanmış bir deneyimden hareketle bir sonuca ulaşır. Burada kötülük metafizik tanımlamasının ötesinde gündelik hayat içinde her yerde karşılaşılabileceğimiz bir anlama uygun şekilde kullanılır.

¹² Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara 2011.

¹³ Arendt, Hannah, *Şiddet Üzerine*, (Çev. Bülent Peker), İletişim Yayınları, İstanbul (2014a), s. 10.

¹⁴ Arendt, *Şiddet Üzerine*, s. 10.

O, Kudüs'te yargılanan Alman Eichmann duruşmasından hareketle, “kötülüğün sıradanlığı” diye bir adlandırma icat etmiştir. Onun ifadesiyle kötülüğün “sıradanlığı” günlük yaşamımızda farkına vardığımız ya da varamadığımız tüm kötü adını alan eylemlerin faillerinin hiç de kötü adını alacakmış gibi görünmeyen tipler olduğunu tanımlar. Onlar günlük hayatımızın her bir anında dışsal olarak bir yerimizde durmaktadırlar. Hatta sizin o anki konumunuzu istismar ederek, hatta ağlak bir ses tonuyla ulaşmak istedikleri konuma kavuşabilmekte hiçbir değersizlik bulmazlar. Onlar için olmayan insani değer kaybı söz konusu değildir. Bu tiplerin temel özelliği, “özgün bir düşünme” yeteneklerinin olmamasına rağmen, bir şekilde elde ettikleri etiketleriyle varlık sergilemeleridir. Bunlar olmadıkları yüzleriyle sokakta, ticarete, dini alanda, akademide; her yerdedir. Bunlar olmadıkları yüzleriyle bir yere konumlandırıldıklarında, ‘en iyiyi’ ve ‘en doğruyu’ bilenlerdir. Ayrıca bunlar görevlerini en tam şekilde yaptıklarına inanan ve bu tarzda inandırılan kimselerdir. Arendt’e göre, kötü eylemleri gerçekleştiren bu tipler, eylemleriyle karşısındaki insan tekine ne kadar vahşi ve zalimce davranırsa davranırsa, kendisini hiçbir şekilde “canavar” ya da “iblis” olarak görme eğiliminde ya da duygusunda olmayan tiplerdir. Hiçbir sabıkası ya da uygunsuz sicilleri de mevcut olmayabilir; kendilerini başkalarınınca kullanılan “aptal” kişiler olarak da görmezler. Ancak kendileri olarak “yeteneksizdirler,”¹⁵ yüzüstüdürler. Ancak bu “yeteneksizlik” durumu, eyleyen tarafça onaylanan bir durum değil, aksi iddia edilen bir durumdur ve bu iddianın kötü eyleme dönüşmesinden ürkmeyen ısrarla böyle eylemeye devam etmektedirler.

Eichmann’ı hedef alarak Arendt, onu insanlık düşmanı olarak tanımlamaktadır. Latince ifadeyle, “*hostis generis humani*” yani “tüm insanlığın düşmanı.”¹⁶ Arendt için, “tüm insanlığın düşmanı” olanlar için “korsanlara uygulanan yasalar geçerliydi.”¹⁷ Korsan, “bütün yasaları hiçe sayarak hiçbir bayrağa itaat etmediğini”¹⁸ kabul eder. Bu nedenle korsan betimlemesi önemlidir, çünkü o da yüzüstüdür. O hep maskelidir ya da bir şekilde bir organı eksik olandır. Eichmann, korsandır, ancak onun korsanlığı yüzünü gizlemesinde değil, yüzünü başkalarının görev tanımlaması içinde sergilemesindedir. O kendi değildir. Yaptığı her ne ise o şey, genelin adına yapılmış bir “görev”dir. O herkese hiç beklemediği bir anda çarpabilen bir korsandır.

Bir durum olarak bana kötülüğü çarpan da ‘görüntüde kılığı insan olan’ olarak tıpkı korsan gibi suç işleyen biridir; başkasının malının, başkasının itibarının, başkasının ‘başarı’sının peşinde iz sürerek yaşamını sürdüren bir takipçidir. O insan olarak görünen kimliğine rağmen, değer yargılarını, ‘vefa duygusunu,’ kendisine gösterilen insani duygudaşlığı, paylaşmayı hiçe sayan ve

¹⁵ Arendt, Hannah, “Düşünmek ve Ahlaki Değerlendirmek,” *Cogito*, (Çev. Oğuz Tecimen), 2017, sayı: 86, s. 156.

¹⁶ Arendt, Hannah, *Kötülüğün Sıradanlığı Adolf Eichmann Kudüs'te*, (Çev. Özge Çelik), Metis Yayınları, İstanbul 2014b, s. 266.

¹⁷ Arendt, *Kötülüğün Sıradanlığı Adolf Eichmann Kudüs'te*, s. 266.

¹⁸ Arendt, *Kötülüğün Sıradanlığı Adolf Eichmann Kudüs'te*, s. 267.

hiçbir insani değer, ilke ve kurala bağlı olmayan gözleyicidir. O adeta herkesin kurtulması için “Kara göründü,” diye bağırmasın, o sadece kendisinin ve yağmalayacağı şeylerin kurtulması için bağırır. O ahlakını kaybetmiş olmaktan endişelenmez sadece kendinde hiçbir zaman olmamış olanın ardına düşer ve onu kaybetmekten endişelenir. Oysa bir şeyi kaybetmiş olmak için, önce ona sahip olmak gerekmez, öncelikle ona ait bir aidiyete sahip olmak gereklidir. İnsan her ne olursa olsun, bir ahlak varlığıdır. Kaynağını ister kendinde bulsun, isterse dışarıdan bir yerden temin etsin, insan olma özünü, o kökene sahip olmaktan geçer. Onun ne insan-olma anlamında ne de kültürel biçimlendirici güç anlamında ahlakı vardır; bu onu tanımlayanın yargısı değil, “görünürde kılığı insan olan”ın kendini öyle tanımlamasından dolayı öyledir. Evlilik, annelik duygusu, mesleğinin ilke ve kurallarını yerine getirirken “meslek ahlakı,” sosyal iletişim dili gibi değer yüklü alanlara da sahip değildir. O biricik ve tektir. Kendi yalnızlığını kendi gibi olan ancak ondan daha aşağıda, onunla çıkar ilişki yaşayanlara hükmederek gerçekleştirir.

İftiracı fenomeniyle uyumsuz görünse de, eyleme geçme ve uygulamadaki rahatlık yönünden Eichmann’la benzeştiği için bu olayla bağlantılandırarak hakkında konuşabilir. Eichmann’ın bir “canavar olduğuna inanma” bir öfke adlandırması olarak görülebilir. O bir korsan “mavi sakal”dır ve insanların onu bir canavar olarak tanımlamaları da doğaldır. Arendt’e göre, Eichmann ve onun gibiler “sapık” ve “sadist” değil “normal” insanlardır.¹⁹ Evet, o ve onun gibiler, “normal,” günlük hayatımızın her yerinde görüp selam verdiğimiz tipte insanlardır, ancak böyle görünmeyi başarabildikleri için, -çünkü kendi insan olma kimliğini gizleyebilmek de bir başarıdır-, hem “sadist,” hem de “sapık”tırlar. Sapıktırlar çünkü başkalarının varlık ilkelerine kendilerininmiş gibi sahip olmak istemektedirler, sadisttirler çünkü başkalarının acılarını, kendi görev ve başarıları olarak adlandırabilmektedirler. Bu yeni bir tip kötülük değil, insan olmanın değerlerinden kurtulmayı görev bilmiş tüm insan türü içinde bulunabilecek bir durumdur. Onlara sorulduğunda ise kendileri tamamen masumdur ve kötü değillerdir. Arendt’e göre de Eichmann kendini kötü biri olarak değil, erdemli biri olarak görmektedir. “Mahkeme onu anlama(mıştır).”²⁰ Onun algılayış tarzına göre mahkeme ona haksızlık etmiş ve onu bir canavar gibi göstermiştir. Oysa suç olarak adlandırılan her şey onun görev tanımlamasından kaynaklanmaktadır ve hiçbir şekilde suç değildir. Eichmann, “beni öyle göstermeye çalışsalar da ben canavar değilim,” “bir safsataya kurban gittim”²¹ diyerek, şayet eylemlerine suç denilecekse bile bu suçun “itaatinden kaynaklandığını” ve en masum haliyle suçluysa da bu durumda onun da “kurban” olduğunu ifade etmeye çalışmaktadır. Kendince o, masum ve hatta kurallara uymaktan başka suçu olmayan bir zavallıdır. Bu savunma, açıkça yaptığından pişmanlık duymayan bir kötülüğün temsilidir.

¹⁹ Arendt, *Kötülüğün Sıradanlığı Adolf Eichmann Kudüs’te*, s. 281.

²⁰ Arendt, *Kötülüğün Sıradanlığı Adolf Eichmann Kudüs’te*, s. 253.

²¹ Arendt, *Kötülüğün Sıradanlığı Adolf Eichmann Kudüs’te*, s. 253.

Kötülüğün bu biçimiyle her yerde karşımıza çıkabileceği ve bize, sana, ona çarpabileceğinden kast ettiğimiz tam da bu tür ifadelendirme. İşte bu durum, böyle bir rasyonelleştirme çabasını yüzüstü yapar ve dili şiddetle örtüştürür. İnsanlık suçu işleyen Eichmann, ölüme giderken de kendinden emindir ve “beyler, kısa bir süre sonra tekrar görüşeceğiz,” diyebilecek kadar “normal”dir. Arendt bu durumu, “son dakikalarında, insanın kötülüğüyle ilgili bu uzun dersin bize ne öğrettiğini özetliyordu sanki –korkunç, fikre ve zikre direnen kötülüğün sıradanlığı”²² cümlesiyle özetlemiştir.

Birinin iftira atarak, yalan söyleyerek suç işlediği sabit olduğu halde, hiçbir şey olmamış gibi, onun suçu işlediği yere tekrar geri döneceğini düşünmesi ve üstelik bu tür durumların gerçekleşmesi, onu iftira attığı kişilerin arasına tekrar göndermek suçluyla aynı konumda olmaktır. Eichmann ne anlatırsa anlatsın, onun yaptıklarının bir karşılığı, yaptırımı olmak zorundadır. Aynı şekilde birilerini uykusuz bırakan, endişeye sevk eden iftiracı, gıybetçi kişi de aynı muameleye tabi tutulmalıdır. Bu sadece hukuki bir talep değil, etik zorunluluktur. O ve onun gibilerin toplumda yaptıkları eylemlerden sonra istedikleri gibi, hiçbir şey olmamış gibi davranmalarına müsaade edilmemelidir. Kısaca suçu meşrulaştıran her bir eylem, kim, hangi yetki ve makamdan gelirse gelsin, korsanlıktır ve korsan eyleme biçimidir. Bu tam da “kötülüğün sıradanlığı” denen şeydir. İşte bu sıradanlık masumu ve haklıyı çileden çıkarmaktadır. Çünkü insanlık suçu işlemiş olan Eichmann ve onun gibiler “gayet olumlu düşünceleri olan”²³ kişiler olarak her yerde varlık bulabilirler.

Bu masumun ve haklının çileden çıkmasına sebep olan sıradanlaşmış kötülüğün önüne geçilebilmesi için hayatlarına temas ederek kötülük eden kişinin aynı hayat öyküsünü yaşaması, öğrenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde o sadece olayların sonucuna takılacak ve başkalarının pek çok çaba ile elde ettiği süreci göremediği için kıskançlık ve kinle yaklaşacaktır. Oysa eylemin sonucunda yaşanan iyilik ve güzellik, hiçbir ayırım kabul etmeden, eylemin başlangıcından sonucuna kadar geçen süreci ve sonuçtan itibaren de aldığı yeni ad olan iyilik ve güzelliğin öznelliğinden hareketle evrenselleşir. Bir başarı öyküsü, bir başarı öyküsü olarak öznel, içinde pek çok yaşanmışlık barındırır. O, modern pazarlama yöntemleriyle evrenselleşebilir ancak o bir başarı öyküsü olarak öznel ve öyle kalır. Başarı ve öykü, iç içe bir serüvenin adıdır ve durumdur. Başarı ve öykü, ben’in içsel enerjisinin doğada yer ve yurt bulmasıdır. Başarı “üstesinden gelinen” bir durumun yapısının değişimidir. Üstesinden gelme, varolanın benimle yola gelmesidir. Başarma birlikte yola girilen iç enerjimizin bizde yarattığı faydalı olma durumudur. Değer var etme ve faydalı olma durumu, bir öyküyü görünür kılar. O sadece bir söz öbeği değildir. Öykü bir olaydır ve günlük deneyimin istisnai bir durumu olarak tanımlanır. Tüm bu serüveni hırs bürümüş gözlerinden dolayı göremeyen kötü, sonucun adından rahatsızlık duyar, iftira atar, gıybet eder, şiddete sebep olur ve böylece ard arda tüm kötülükleri doğurur. “Makam ve mevki

²² Arendt, *Kötülüğün Sıradanlığı Adolf Eichmann Kudüs’te*, s. 258.

²³ Arendt, *Kötülüğün Sıradanlığı Adolf Eichmann Kudüs’te*, s. 36.

hırsının bir başkası üzerinde ete kemiğe bürünmesi,”²⁴ olarak görünür olan kötülük, “kendini tam olarak gerçekleştirmedi”²⁵ olarak sağa sola saldırmayı beceri olarak yaşayan hastalıklı bir eksiklik ve yüzden yoksun öz güvensizliğin dışı vurumudur. Kötü, bir başkasının başarı ve emeğe dayalı sevincini, yaşama isteksizliğine çevirme çabası içinde devinerek kendi yaşama sevincini ululayan biridir. Kötü kendi sevincini üstün tutar. Kötülük yapma isteği “bugünlük sevinci” içindir ve yaşayacağı “kaygı” sadece kendisiyle sınırlı kalmaz.²⁶ Emeğe dayalı sevinç insancadır ve bu emeğe karşı hainlik ve bencillik eden, “insanın emeğini bilmeyen kişi”nin yaptığıının insanlıkla bir bağlantısı yoktur; insan, insanlıkla insan olur.²⁷ İnsanlık ideali köken olarak her insanda mevcut olmakla beraber, kötü için bu durum örtük ve lekelidir.

Bu tip bir düşünce ve eylemde bulunan kişilerin kendilerine ait bir başarı öyküleri yok mudur? Vardır, ama bu başarı burada öykünün öznel serüveninde değer yoksunu bir “kabiliyetsizlik” durumu olarak, bencilliği öne çıkarır. Kendilerince en iyi okullarda okumak, doktora yapmak ya da en iyi derecelere bir şeyi tamamlamak, onlarca en büyük değer ve en yüce insan tipinin özelliğidir. Bu Kant’ın “Aydınlanma Nedir?” sorusuna verdiği cevap olan “aklını kullanma cesaretini göster,” mottosuna uymayan bir durumun ötesinde, bir kabiliyetsizliktir. Kabiliyetsizlik, başkasını gözleyerek kendi oluşunu sadece kendi zihin dünyasında tekrarlamaktır ve yeni adını alan hiçbir insani edime katkı yapması söz konusu değildir. O hep ululanmayı ve dikkate alınmayı bekler. Gözü dışarıda, başkalarını izlemekten zevk duyan ve o derecede tereddütlü bir endişe yaşayan, hayatı tetikte bir maymun türüdür; alanı küçüktür, ancak dünya olarak tanımladığı o küçük inde, kendi gibi olanlarla dünyayı kurtarma, insanlığı kurtarma mesajları verir. Bu mesajlar, ötekini yok etme ve yerine sadece kendini ve kendi gibi olanları sıralayarak, aşağı doğru inen bir hiyerarşiyle yerleştirme içerir. Bu tür bir durum içinde olanın kendi sınırları içinde kalarak gerçekleştirdiği davranış tiplerinin hiçbiri kötülük değil, o sadece bir mücadele olarak tanımlanır. Dünyada buna inanan ve bu yönde eylemeye açık milyarlarca “şeytan zürriyeti” bulmak mümkündür. Uyuşturucu ticareti ya da fuhuş ticareti yapan biri, tek bir kelimeyle “adam mı öldürdük,” “vatani mi sattık,” diyerek kötülüğün kendi üzerine yüklenebilecek bir adlandırma olmadığını söyleyebilir. Kötü eylem sahibi, yaptığı kendisine ve başkalarına da bilinen bir eylem karşısında, hukukun kendisine tanıdığı bir hak olarak, rahat ve kolay bir biçimde yapmadım, diyebilmektedir. Kötü kendi adına “kötü insan olmayan”dır.²⁸

Varolanın varolması, benim kendi yaşamımın dış dünyanın tüm gerçekliğini onaylayan durumunu açıklar. Kötülük, tam da bu onaylamanın akabinde,

²⁴ Çelik, “Kötülüğün Felsefesi: Felsefi Tecrübeye Kötülük Sorunu ve Kötülüğü Haklılaştırma Olarak Teodise,” s. 177.

²⁵ Çelik, “Kötülüğün Felsefesi: Felsefi Tecrübeye Kötülük Sorunu ve Kötülüğü Haklılaştırma Olarak Teodise,” s. 178.

²⁶ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, 913. Beyit, s. 87.

²⁷ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, 1598, 1599. Beyitler, s. 136.

²⁸ Arendt’ten hareketle geliştirilerek kullanılmıştır. Arendt, “Düşünmek ve Ahlaki Değerlendirmek,” s. 157.

onaylayabilme cesaretini gösterebilecek yeterlikte olmayanın onaylanmış olanın olduğu şekilde varlık bulma halini olumsuzlayarak yönünün değiştirilmesiyle dışarıda karşılık bulmasıdır. Başarı salt benin adlandırması değildir, ancak bensiz hiçbir başarı, başarı adını alamaz. Benin başarısı bir tatmin ya da farklı olma durumu değildir, olmamdan gelen bir başka durum içinde görünür kılacak şekilde yer açmadır. Başarı ötekine karşı bir meydan okuma değil, benin bu olma durumunu dış dünyanın gerçekliğiyle uyumlu bir şekilde kendine açarak sadece kendisi olarak görünür kılmadır.

Bu görünüre karşı çıkma bir kıskançlık ya da karşı çıkma olarak bir kötülük durumuna dönüşebilir. Görünür olan dışarıdan bakan ile aynı şey değildir. Dışarıdan bakanın, baktığında gördüğü ile görmek istediği arasında yaşanan karşılaşma hastalıklı bir duruma, yani olanın bozularak görülmesine neden olabilir. Bu kötülük türü, şayet onun türleri olduğunu kabul edersek, bir birlikte yaşama deneyiminin doğal bir insani yetenek olduğunun bilincinden uzak düşmekle ortaya çıkar. Aslında hangi tür kötülükten söz edilirse edilsin, kötülük yalın haliyle ötekileştirilen varlığın ötekileştiren tarafından yaşamının sınırlandırılmasının adıdır. Zizek’in bu noktada yaptığı şu vurgu önemlidir. Ona göre, “annesinin memesini emen kardeşini kıskanan” biri, “öteki”nin kıymetli nesneye sahip olmasını değil, daha çok ötekinin bu nesneden haz duymasını kıskanır, bu nedenle de nesneyi çalmak ve ona sahip olmak özne için yeterli değildir. Gerçek amacı Öteki’nin bu nesneden haz duyabilme kapasitesini/becerisini ortadan kaldırmaktır.”²⁹ Çünkü onun kendisi bu konuda yeteneksizdir. Yani kötü bu yeteneksizliğini görmeksizin, ötekinin elindeki mutluluğu almaya odaklanır. Bu sebeple ötekinin bulunduğu her alanı sınırlandırmak ister. Onun varlığına, mutluluğuna, hazzına tahammül edemediği için onunla birlikte yaşayamamaktadır. Bu birlikte yaşayamama olarak değil, birlikte aynı mekanda varlık gösterememe durumu olarak kötülük, fizyolojik bir hastalık durumu olarak savuşturulabilir bir durum da değildir. O, basbayağı bir kötülüktür ve insanlığın geneline yönelik şiddet kadar besleyici ve etkin bir eylemsellik tekrarıdır.

Kötülük, iyilik adını alan eylemin sahiplerinin yerlerini terk etmeleriyle çoğalır. Bu çoğalma bizi kendi içimizde nedenlere sürükler. Birini eylemleri nedeniyle kötü diye adlandırmamız, tek başına bize bir zarar vermesi ya da olumsuz durum yaratmasından dolayı değil, kötülük edenin o eylemi bilerek ve kasten sadece kendi bencil tutumundan hareketle genel bir insanlık eylemi biçiminde herkese zarar verme niyet ve amacıyla gerçekleştirmiş olmasından dolayıdır. Şiddet beni yaralar, ancak bu yaralanma, benim kendi benlik ve başarı öykümde yeniden bir varlığa sığınmama da neden olur. Kötü karşımda, farkına varmadan kendini yok ederken, beni yeni bir bilgi ve deneyimle yeniden inşa eder. Ben bir oluşumun adı olur.

Plotinus, “kötülük tecrübesi, kötülüğü deneyimlemeden onu saf haliyle tanıyabilme noktasında yetersiz kalan varlıklarda iyilik bilincini daha sarıh kılar,”

²⁹ Zizek, *Şiddet*, s. 88.

diyor.³⁰ Kötülüğün muhatabı olmak, bir kahraman gibi iyiliğin taraftarı olmanın hoşluğunu duyarak yaşamaktır. Çünkü “ahlaksızlığın alıp başını gitmesine karşı durmak” akıl ve vicdanın dirilmesine ve hayatın kendisine ait olduğu bilincine dönüşmesine yol açar.³¹ Kötü ve kötülük adını alan eylem karşısında iyiliğin insan olmanın ve insan olarak farklı ve özgür olmanın yolunu açar. Konumuna ve konumunu dolduran itici bedenselliğiyle kibir ve hastalıklı bir ben tavrıyla yaklaşan sap-kılıklı insan “dışarıda gururla şişinen bir irade” sergiler.³² “Temel insan iyiliklerinden yoksun” olmak, “iyi istenci yetersiz” olmaktır.³³ Bu da onu sap-kılıklı yapar.

Bu insanlar aptal ya da zeka sorunlu kişiler değildir. Kötü, cahil ya da bilgisiz değildir. O, her bir şeyi ayrıntısıyla hesaplayan şeytanın çocuğudur. Arendt Kant’ın “aptallığın nedeni kötücül bir kalptir,” yargısını kabul etmeyerek “düşünme kabiliyetsizliği aptallık değildir,” der. Ona göre sorun, Kant’ın iddia ettiği gibi, “kötülüğü önlemek için felsefeye, düşünme yetisi olarak aklı çalıştırmaya ihtiyaç vardır,” yanlısındadır.³⁴ Burada “aptallık”, “aklını kullanma cesaretini göstermeyen” kişileri hedef alan Aydınlanma parolasıysa, bu da bu ad üzerinden kötücül durumu tanımlamaya yetmez.

Arendt’i bu noktada doğrulamak zor değildir. Dini metinler şeytanın akılsal gücüyle anlatılan insanların öyküleriyle doludur. Kötülük, aptallarda değil, kendilerini en üst düzeyde kibirle donanmış bir akıl ve düşünme yetisine sahip insanlarda ortaya çıkmaktadır. Hiçbir insan deneyimi, felsefe de dahil, bunu önleyebilecek güçte değildir. Zaten felsefenin de böyle bir görevi yoktur. Hele felsefeyi kendi tekeline almış ve onu bir meslek dalı olarak gören “kötü insan olmayan” kötü, mülkiyet ve değer hırsızlarının kötülüğü, Platon’dan önce ve sonrasında ve o günden bu yana felsefede çöreklandıklarını bildikten sonra, felsefeyi kötü emellerine, heva ve heveslerine alet etmelerine de sessiz kalınmamalıdır.

Burada bir öykü anlatmak istiyoruz. Öykü bir tür israiliyat içerse de anlatmak istediği şey açısından dikkat çekicidir. Öyküye göre, Tanrı Şeytan’ı huzurundan kovunca Adem’dan Havva’yı yarattığı gibi onun sol kaburgasından da dişi şeytanı yaratmış. Şeytan dişisiyle birlikte olunca, “dişi 31 yumurtaya gebe kalmış.” Bu olay nedeniyle her bir yumurtadan “on bin erkek ve dişi şeytan” doğmuş ve böylece de “şeytanın ilk zürriyeti” dünyaya yayılmıştır.³⁵

³⁰ Hadot, Pierre, *Plotinos ya da Bakışın Saflığı*, (Çev. Özcan Doğan), Doğu- Batı Yayınları, Ankara 2016, s. 116.

³¹ Hadot, *Plotinos ya da Bakışın Saflığı*, s. 116.

³² Çelik, “Kötülüğün Felsefesi: Felsefi Tecrübeye Kötülük Sorunu ve Kötülüğü Haklılaştırma Olarak Teodise,” s. 161. (Augustinus, *İtirafar* (Çev. Dominik Pamir), Kaknus Yayınları, İstanbul 1999, s. 156’dan aktaran.)

³³ Çelik, “Kötülüğün Felsefesi: Felsefi Tecrübeye Kötülük Sorunu ve Kötülüğü Haklılaştırma Olarak Teodise,” s. 173.

³⁴ Aktaran Arendt, “Düşünmek ve Ahlaki Değerlendirmek,” s. 160-61.

³⁵ Geylani, Abdulkadir, *Kur’an ve Hadis Sohbetleri*, (Çev. Osman Gürman), Gelenek Yayınları, İstanbul 2013, s. 28.

İyilik ve güzellikleri terk edip, “şeytanın zürriyetini dost edinenler”³⁶ bir taraf olarak insan soyunun karşısında her daim varlık sergilemeye devam etmektedir. Öyküyü nasıl okursanız okuyunuz, ancak bir gerçek olarak, insan hem tek olarak hem de içinde varlık bulduğu toplum yapısında bu zürriyetin varlığıyla yüz yüzedir. Arendt kötülüğün temsilcileri olarak Nazilere, “şeytani büyüklük” affedilmeyi onaylamaz”³⁷ der. Biz burada “şeytan”dan hareketle mitsel açıklama yapma niyetinde değiliz, biraz ironi yaparak bu durumun varlığını ortaya koymak istedik. Bu zürriyetin temel karakteristiği, “haksızlık”ta ve onun yüzüstü dili olarak iftirada sınır tanımamasıdır. Haksızlık ise bir zulümdür ve bu davranışı bir “adet haline getirme” de sıradan bir insanın eyleme biçimi değil, yetersizliklerini yüzünü gizleyerek tanıdığı birine ya da birilerine karşı vicdansızca tavır geliştirmedir.³⁸

İnsan soyunu hedef alan kötülük eyleminin içinde yer alanlar, üstün zeka ve akıl kullanma gücüne sahip oldukları iddiasındadırlar. En iyi ve en yüksek puanlı okullarda okumuşlardır. Ancak akıl tek başına kendini maddeyle sınırlandırır, ancak içinde bulunduğu koşulların formunu alır. Buradan zekâ ve aklın üstün güç ve değerinin aşağılanması anlaşılmalıdır. Zekâ, Bergsoncu bir çağrışımla, dış dünyayı ve orada konumlanmış benimizi kavrayışımızın biricik çıkış yeri olmakla, tüm insanlık için ontolojik bir durumu tanımlar.³⁹ Kötülük söz konusu olduğunda, “şeytanın fahişeliği”⁴⁰ ni yapan tarzda kendi yeteneksizliğini aşamayıp koşullarının içinde debelenen bir zekâ ve akıldan söz edilmektedir. Her şeyi kendi çıkarına göre kurgulayan bir niteliğe sahip akıl ya da yeteneğini kendine süsleyen akıl, bencil eyleme türünün kaynağı olmaktadır. Bencilliği akılsal çıkarımlarıyla örtüleyen art niyetli “görüntüsü insan kılığı olandan bahsediyoruz” tip, karşısında konumlandığı, işinde, gücünde, bulunduğu yerde kendini tanımlamaya çalışan sıradan günlük yaşamını sürdüren insanlara kumpaslar kurar ve kendindeki eksiklikten dolayı değil, üstün düşünme gücüne sahip olduğu kibrinden dolayı hareket etme hakkına sahip olduğunu düşünür.

Düşünme kabiliyetsizliği, düşünme yokluğu demek değildir. Kur’an’ da birçok yerde geçen, “Akıl etmiyor musunuz,”⁴¹ birey ya da çokluğa, ifadesi akıllarının olmadığına değil, yeteneklerini zorlayarak olanın durumunu doğru anlamamaya çalışmaya yönelik bir uyarıdır.

Çoğu zaman “kötü insan olmayan” kötüye hayatını sürdürmesi için çevresinde kimsenin yapamayacağı bir destek, daha doğrusu katkı yapma tavrı, içinde olanlara karşı da şiddet yaşatır. Üstelik bu katkı da “kötü olmayan insan” olarak kötünün ondan kaynaklı hiçbir yeteneğine dayandırılmamaktadır. Bir bakıma, belki de ahlaki ilkeyi de bir parça ihlal ederek, bu tipe hak etmediği değer

³⁶ Öztürk, *Kur’an’ı Kerim Meali*, Kehf Suresi, ayet 50.

³⁷ Coşkun, Berat, *Hannah Arendt’te “Radikal Kötülük” Problemi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2013, s. 33-34.

³⁸ Öztürk, *Kur’an’ı Kerim Meali*, Araf Suresi, ayet 162.

³⁹ Bayraktar, Levent, *“Henri Bergson” 1900’den Günümüze Büyük Düşünürler*, Etik Yayınları, İstanbul (2010), s. 527.

⁴⁰ Bu belirleme, Catherine, Clément, “Şeytanın Orosusu”, (Çev. Rifat Madenci), Telos Yayınları, İstanbul 1996. Kitabından hareketle yapılmıştır.

⁴¹ Öztürk, *Kur’an’ı Kerim Meali*, Enbiya Suresi-21, ayet 10; Bakara Suresi-2 ayet 44 gibi.

verilerek bu durum gerçekleştirilir. Mesela, Akademisyenlik serüveninde bulunduğu yeri koruması ve hayatını belli standartlarda devam ettirmesi için gereken işini, sağlama almak adına, sözleşmesinin yenilenmesi ya da görev uzatmasının yapılması adına, bir mecmua’da ya da akademik süreli bir yayında uygun olmadığı halde makalesinin yayımlanmasını hiçbir sorgulamaya girmeden talep eden bu tipe taleplerinin karşılanması için destek vermek bir tür kötülüktür. Hem de basbayağı kötülüktür ve insanlık suçudur. Ancak amacına ulaştıktan sonra da “kötü olmayan insan” olarak kötü tip, kendi talebini değil de, sizin iyi niyet gösterinizi suçlayarak, yardımınızı -üstelik kendisi talep ettiği halde- sorgulayarak, kendisini etik bir kimliğe büründürebilmektedir. Evet, iki kötü arasındaki ayrım da ikincisi, kendi kötülüğünü gerçekleştirerek, birinciyi kendine benzeterak eşitlemiş görünür. Bu eşitleme ile kötülük örtülenmiş, diğer bir deyişle hakikat örtülenmiş olmaktadır. Bu durum, hiç rahatsız olunmadan kötü ve kötücül eylemde bulunabilme, hakikate, doğruluğa ve adalete zıt davranış sergilemeyi kendi aklında deneyimleyerek bir hak olarak görebilme becerisidir. Birinci tutumu sergileyeni kendi konumuna çekerek kendi özgürlüğünü diğerinden silip atmaktadır. O aslında bu anlamda kişi de değildir. O sadece maddesi içinde kendini gezdiren kaba bir yığındır ve bu nedenle de hiçbir değer taşımaz. Onun yığınlığı, bilme çabası içinde olanın deneyimine yönelik tahammülsüzlük ve yeteneksizliğidir.

Düşünme kabiliyetsizliği ya da düşünmeyi reddetmeye ve kötülük yapma kapasitesine dair problemimiz konusunda bu bizi nerede bırakır? Platon’un “soylu” doğası, Kuran’ın “aklını kullanma” tutum alışısı ile aynıdır. Düşünme “bilgelik, güzellik ve adalet aşkı arzusuyla dolu insanlar” için söz konusudur.⁴²

İnsan teki eyleminin başlangıç ve sonucuyla birlikte kötüdür. Karşısındaki kişiye verdiği zararlar ortaya çıkan şey kötülüğün kötü biri tarafından gerçekleştirildiğini gösterir. Bu anlamda da kötülük bir nedenle birlikte belirse de, aslında nedensiz bir şekilde kötü kişi için zamanını bekleyen iç olanaktır.

Kötü eylemi gerçekleştiren, kendisi bu kötü davranışının sonucunun kendisi açısından bir cezaya dönüşeceği/dönüşebileceğini önceden düşünebilecek yeterlilikte değildir. O eylemine odaklanır ve karşısındakine verdiği zarar ve rahatsızlıktan dolayı bir görev ifa etme bilinciyle hareket eder. O hukuk tanımaz, değer yoksundur, ama hukuktan kaynaklı haklarını kullanarak eylemi için hukuku istismar eder. Başkasının acısı, sıkıntısı onun keyfi ve mutluluğu olur. Bu bir hastalık durumu olarak açıklanmamalıdır.

Arendt şöyle bir soru soruyor:

Herhangi bir gerekçe (motive) olmadan kötülük yapmak mümkün müdür? Sadece “adi gerekçeler” (hukuki adıyla) değil, herhangi bir gerekçe, çıkar ya da azmettirme olmadan – sadece ihmalden kaynaklı olarak değil- kasti olarak kötülük yapmak mümkün mü? Kötücüllük (Wickedness), nasıl tanımlarsak tanımlayalım, bu “kötü adam (villain) olmaya kararlı” olma hali, kötülük yapmanın (evildoing) zorunlu koşulu değil midir? Doğruyu yanlıştan, güzeli çirkinden ayıran yargı gücümüz,

⁴² Arendt, “Düşünmek ve Ahlaki Değerlendirmek,” s. 172-3.

*düşünme yetimize mi bağlıdır? Burada kendini dayatan soru şuydu. Bizatihi düşünme faaliyeti, olup bitenleri gözden geçirip üstüne düşünme alışkanlığı, işte bu faaliyet, duruma özgü içeriğe bakılmaksızın ve sonuçlardan bağımsız olarak, insanları kötülük yapmaya karşı "koşullandıracak" mahiyette olabilir mi?*⁴³

Bu uzun iktibasa ek olarak şu soruları da ekleyebiliriz. "Kötü insan olmayan" olarak kötü, kendisini tanımlamayan, karşısındaki nerdeyse herkesi "kötüsün/üz" diye adlandıran biri olarak gerçekte eylemine dayanak olarak hangi olgu ya da olguları almaktadır? "Kötü insan olmayan" olarak kötü, kendini tanımlayan yaptıkları kötü ve zarar verici eylemlerine rağmen, nasıl bir düşünce ve çıkarım zinciri takip ederek hiçbir şey olmamış gibi hayatını sürdürebilmektedir/yaşayabilmektedir?Gerçekten de vicdan insan olmanın dayanaklarından en güçlü olanı değil midir?

Cevap basit ve olgusaldır. Arendt'in de vurguladığı gibi, "yalnızca iyi insanlar vicdan azabı çekerler, gerçek suçlular arasındaysa çok nadir bir fenomendir bu."⁴⁴ Bu kötü sap-kılıklı tipler için cevaplanması en zor soru, çevrelerinde konumlanan veya konumlandıkları insanlarla birlikteyken, "sevgi dolu bir insancılık ve özenle"⁴⁵ sergiledikleri davranışları nasıl açıklayabileceğimiz ya da onların nasıl açıklayabildikleri sorusudur. Başkalarına karşı şiddet ve dehşet yaratan davranışlarına karşı, özel yaşamlarına bir baba ya da anne olarak hiçbir şey olmuyormuş gibi yaşayıp gitme çabaları, hakikati nerede bulabileceğimiz sorusuyla bağlantılıdır. Bu sorunun da cevabı bellidir, "hakikat dışarıda, yaptığımız şeylerde yatar."⁴⁶ Açıktır ki, onlar hakikatten yoksun, hakikat arayışından kopmuş, hakikati kötülük olarak kabul etmiş ruhlardır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, kötülük günlük yaşam deneyiminde kötünün kendisinin de becerikli bir şekilde cevaplayabildiği ve öteki üzerinden tanımladığı bir eyleme biçimini açığa çıkarma olayının bize/size çarpmasıdır. O bize/size çarptığında onun ne kadar da yakınımızda, yanı başımızda, üst katımızda ya da karşı kapımızda olduğunu anlarız ve dehşete kapılırız.

Bu dehşet durumu ahlaki kötülüğün hissettirdiği çaresizlik, ümitsizlik, kaygı gibi durumları ortaya çıkarır. Önce söze ardından göze yani temas halinde olduğumuz ötekine karşı güvensizliği doğurur ama burada kalmaz bu kötülüğü evrenselleştirerek bütün insanlığın serüvenine dahil eder. Neredeyse bunu genel bir maksim haline getirir ve iftira atmaya, gıybet etmeyi olağan bir durum olarak algılatır ve uygulamaya sokar. Bunun üstesinden gelmek zordur. Çünkü kötülük türleri içinde belki de baş etmesi en zor olan kötülük türü ahlaki kötülüktür. O insan-insan ilişkisinden çıkar ve evrenselleşir. Buradaki asıl savaş işte bu genele yayılma özelliği olan kötülüğün önüne geçmek için olacaktır. Yoksa günlük yaşantımız sırasında bir iletişimimiz olsun ya da olmasın gıyabımızda ya da hakkımızda kötülük edenler olacaktır. Örneğin bizi hiç tanımayan bir çalışan

⁴³ Arendt, "Düşünmek ve Ahlaki Değerlendirmek," s. 157.

⁴⁴ Arendt, "Düşünmek ve Ahlaki Değerlendirmek," s. 157.

⁴⁵ Zizek, *Şiddet*, s. 54.

⁴⁶ Zizek, *Şiddet*, s. 54.

geleceğimize yönelik bizim için önemli olan bir projenin süresini geciktirerek bizi zarara uğratabilecek ya da çok sevdiğimiz her derdimizi paylaştığımız bir arkadaşımız arkamızdan iş çevirebilecektir. Burada yaşadıklarımız öznel tecrübelerimizdir ama bu durumun bir adım ötesi geneli etkileyecektir. Bu nedenle bu türden kötülüklerin önüne geçmek gerekir. Böyle bir kötülüğün önüne geçmek onlar gibi olmamayı zorunlu kılar. Onlar gibi olmamak için direniş göstermek gerekir. Bu direniş kötülüğün bu anlamda sıradanlaşmasına müsaade etmemek için direnmektir. Direniş gösteren varlık mutlak surette ahlaki bir varlık olduğunu unutmadan bir değer varlığı olarak direnişini sürdürmeli ve sıradanlaşmaya, herkes gibi olmaya ya da görmezden gelmeye (ç)alışmamalıdır. Ahlaki varlık olarak özne olan insana düşen, hep birden, dünyanın her neresinde olursa olsun ve ona çarpıp çarpmadığına bakmaksızın bu türden kötülüklerle karşı durma erdemini taşımaktır. Aksi takdirde bu insanlık suçuna hem mahal vermiş olacaktır hem de taraf olmuş olacaktır. Bu bilincin farkına varamayacağı kadar sıradanlaşan bir kötülük durumunda bu ahlaki özne, muhtemelen kendi isteğiyle bir suça iştirak ettiğini bile çoğu zaman fark etmeyecek ve bu sebeple vicdan rahatsızlığını yaşamadan yoluna devam edecektir. Bu durum son tahlilde ağır bir şiddet doğuracaktır ve doğmuş olan bu şiddet, ürkünç ve dehşet verici olacaktır.

Kaynakça

- Arendt, Hannah, *Şiddet Üzerine*, (Çev. Bülent Peker), İletişim Yayınları, İstanbul (2014a).
 -----, *Kötülüğün Sıradanlığı Adolf Eichmann Kudüs'te*, (Çev. Özge Çelik), Metis Yayınları, İstanbul (2014b).
 -----, "Düşünmek ve Ahlaki Değerlendirmek," (Çev. Oğuz Tecimen), *Cogito*, Yıl: 2017, Sayı: 86.
 Coşkun, Berat, *Hannah Arendt'te "Radikal Kötülük" Problemi*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2013.
 Bayraktar, Levent, "*Henri Bergson*" 1900'den Günümüze Büyük Düşünürler, Etik Yayınları, İstanbul 2010.
 Çelik, Kevser, "Kötülüğün Felsefesi: Felsefi Tecrübeye Kötülük Sorunu ve Kötülüğü Hakkılaştırma Olarak Teodise," *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 6, Eylül 2014.
 Geylani, Abdulkadir, *Kur'an ve Hadis Sohbetleri*, (Çev. Osman Güman), Gelenek Yayınları, İstanbul 2013.
 Yusuf Has Hacıp, *Kutadgu Bilig*, (Çev. Ayşegül Çakan), T. İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018.
 Öztürk, Mustafa, *Kur'an'ı Kerim Meali*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015.
 Hadot, Pierre, *Plotinos ya da Bakışın Saflığı*, (Çev. Özcan Doğan), Doğu-Batı Yayınları, Ankara 2016. İlgili kısım bu kitabın ilgili yerinden alıntılanmıştır. (Plotinus, *Enneads* IV, 8, 7, 15).
 Sami Şemseddin, "Gıybet", *Kamus-ı Türki*, TDK, Ankara 2015.
 Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara 2011.
 Zizek, Slavoj, *Şiddet*, (Çev. Ahmet Ergenç), Encore Yayınları, İstanbul 2018.